

Konrad Składowski

Uniwersytet Łódzki

Kontrola wyborów sprawowana przez Sąd Konstytucyjny na przykładzie Republiki Chorwacji

Jednym z głównych zainteresowań badawczych Profesora Krzysztofa Skotnickiego jest problematyka prawa wyborczego. Naturalny wydaje się więc wybór tej materii dla tekstu przeznaczanego do Jego jubileuszowej księgi.

Opracowanie poświęcone zostanie kwestii kontroli procesu wyborczego sprawowanego przez Sąd Konstytucyjny. Rozwiązanie to jest charakterystyczne dla części państw powstałych w wyniku rozpadu Jugosławii. Wspólna historia państwowości, a co za tym idzie, zbieżna kultura prawna państw powstałych po rozpadzie Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii sprawia, że niektóre rozwiązania ustrojowe w tych państwach wykazują istotne podobieństwa. Wydaje się, że jest to widoczne w pewnym stopniu w stosunku do pozycji ustrojowej i kompetencji Sądów Konstytucyjnych. Jednym z przejawów tego zjawiska jest udział tych sądów w procesie ochrony prawa wyborczego. Z państw powstałych w wyniku rozpadu SFRJ udział Sądów Konstytucyjnych w procesie weryfikacji wyborów ma miejsce w Chorwacji, Czarnogórze, Serbii i Słowenii. Nie występuje to natomiast w Bośni i Hercegowinie oraz Republice Północnej Macedonii. W Bośni i Hercegowinie jest to spowodowane specyficzną rolą Sądu Konstytucyjnego, którego pozycję ustrojową determinuje układ w Dayton, a w szczególności aneks IV do tej umowy stanowiący konstytucję tego państwa. Szczególna pozycja ustrojowa sprawia, że Sąd Konstytucyjny BiH, choć jest uznawany przez doktrynę bośniacką za osadzony w klasycznym modelu sądownictwa konstytucyjnego¹, różni się istotnie od innych Sądów i Trybunałów Konstytucyjnych nie tylko w porównaniu do rozwiązań europejskich, lecz również sąsiednich państw

267

¹ R. Nešković, *Nedovršena država, Politički sistem Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 2013, s. 248; M.N. Simović, M. Simović, *Mjesto i uloga ustavnog suda Bosne i Hercegovine u zaštiti ljudskih prava*, Banja Luka 2009, s. 20.

bałkańskich². Różnica ta wynika z jednej strony ze szczególnego sposobu jego kreacji³, a z drugiej z posiadania przez niego zupełnie oryginalnych kompetencji⁴. Ustrojodawca w Macedonii zdecydował natomiast o powierzeniu kontroli prawidłowości wyborów sądowi administracyjnemu współdziałającemu z Państwową Komisją Wyborczą⁵.

W pozostałych państwach regionu sądy konstytucyjne są zaangażowane w proces weryfikacji ważności wyborów w różnym stopniu. W najmniejszym stopniu w Słowenii, w której Sąd Konstytucyjny rozpatruje skargę na decyzję Zgromadzenia Państwowego w sprawie ważności wyborów⁶. Najszerszy zakres kontroli procesu wyborczego przez sąd konstytucyjny ma miejsce w Czarnogórze. Cechą charakterystyczną obowiązującej tam regulacji jest to, że oprócz innych instrumentów kontroli prawo obowiązujące za podstawowy instrument prawnej ochrony procesu wyborczego uznaje możliwość złożenia sprzeciwu do właściwego organu administracji wyborczej. Od decyzji gminnych komisji wyborczych przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu do Państwowej Komisji Wyborczej. Natomiast od jej rozstrzygnięcia można wnieść odwołanie do Sądu Konstytucyjnego. Sprawia to, że sąd konstytucyjny może zostać zaangażowany w rozstrzyganie sporów wyborczych na każdym etapie postępowania wyborczego⁷.

Charakterystyczną cechą chorwackiego prawa wyborczego jest to, że problematykę tę reguluje wielość aktów prawnych. Brak w Chorwacji

268

² Na temat specyfiki rozwiązań ustrojowych BiH dotyczących Sądu Konstytucyjnego zob. K. Krysieniel, *W cieniu Dayton. Bośnia i Hercegowina między etnokracją i demokracją konsojonalną*, Warszawa 2012, s. 274–276.

³ K. Składowski, *Bośnia i Hercegowina*, [w:] *Powoływanie sędziów konstytucyjnych w wybranych państwach europejskich*, red. A. Chmielarz-Grochal, A. Michalak, J. Sułkowski, Warszawa 2017, s. 59–68.

⁴ K. Składowski, *Ochrona żywotnych interesów narodów konstytucyjnych w Bośni i Hercegowinie*, [w:] *Konstytucjonalizm polski, refleksje z okazji jubileuszu 70-lecia i 45-lecia pracy naukowej profesora Andrzeja Szmyta*, red. A. Gajda, K. Grajewski, A. Rytel-Warzocho, P. Uziębło, M.W. Wiszowaty, Gdańsk 2020, s. 1410–1422.

⁵ W Macedonii skargi na prawidłowość procesu wyborczego mogą być wnoszone do Państwowej Komisji Wyborczej. Organ ten składa się z siedmiu osób wybieranych na dwuletnią kadencję przez Skupstinę. Przewodniczącego i dwóch członków wskazuje opozycja, natomiast zastępcę przewodniczącego i trzech członków większość rządząca. Na rozstrzygnięcie PKW przysługuje odwołanie do sądu administracyjnego, którego orzeczenie jest ostateczne (art. 26 i 146 ordynacji wyborczej). Tekst jednolity ustawy znajduje się na stronie macedońskiej Państwowej Komisji Wyborczej, *изборен законик*, www.sec.mk/regulaitva/ (dostęp: 10.01.2022).

⁶ J. Sovdat, *Ustavni sud kao izborni sudija* (Międzynarodna konferencja „Ustavnosudska zaštita izbornog prava”, Budva, 14. do 16. veljače 2016), www.ustavnisud.me/ustavnisud/objava (dostęp: 10.10.2021).

⁷ D. Drašković, *Ustavno-sudska zaštita izbornog prava*, s. 41–42, www.ustavnisud.me/ustavnisud/objava (dostęp: 10.10.2021).

kodeksu wyborczego jest z jednej strony od dawna przedmiotem krytyki doktryny⁸, a z drugiej powoduje, że wiele zbliżonych do siebie kwestii regulowanych jest w różnych aktach prawnych, co więcej, niekiedy w sposób niejednolity. Podobnie ma się rzecz w odniesieniu do kontroli wyborów dokonywanych przez Sąd Konstytucyjny.

Podstawę prawną do kontroli procesu wyborczego w Chorwacji stanowi art. 129 Konstytucji Chorwacji z 1990 r.⁹, który powierza Sądowi Konstytucyjnemu nadzór nad zgodnością z konstytucją i ustawami wyborów i referendum państwowego oraz orzekanie w sporach wyborczych, które nie należą do właściwości innych sądów. Szczegółowe regulacje zawarte są ponadto w aktach prawnych niższej rangi. Stosowne przepisy znajdują się przede wszystkim w ustawie konstytucyjnej o Sądzie Konstytucyjnym Republiki Chorwacji w rozdziale IX (art. 87–94)¹⁰. Ponadto w licznych obowiązujących w Chorwacji ordynacjach wyborczych znajdują się rozdziały zatytułowane „ochrona prawa wyborczego”, które określają procedurę kontroli procesu wyborczego w wyborach do poszczególnych organów. Ustawa o wyborze deputowanych do chorwackiego Saboru wskazuje to w art. 96–102¹¹. Ustawa o wyborze Prezydenta Republiki Chorwacji poświęca tej materii art. 43–48¹². Ustawa o wyborze członków Parlamentu Europejskiego reguluje tę kwestię w art. 61–67¹³, ustawa o wyborze rad i przedstawicieli mniejszości

⁸ J. Crnić, *Izborni postupak – kritike i prijedlozi*, „Informator” 2008, broj 5623, s. 8, www.novi-informator.net (dostęp: 12.10.2011).

⁹ Na skutek kolejnych nowelizacji konstytucji nastąpiła zmiana numerów poszczególnych artykułów. W związku z tym w Konstytucji Chorwacji wydanej przez Wydawnictwo Sejmowe według stanu prawnego na dzień 1 stycznia 2007 r. przepis dotyczący kompetencji Sądu Konstytucyjnego nosi numer 128. Natomiast w tekście jednolitym konstytucji Chorwacji dostępnym na stronie Saboru oraz opublikowanym w dzienniku urzędowym Republiki „Narodne novine” 2010, broj 85, przepis ten ma numer 129. W pracy korzystam z aktualnej numeracji dostępnej w języku chorwackim. Co ciekawe, część chorwackich badaczy z niezrozumiałych dla mnie względów posługuje się numerami artykułów wynikających z tekstu jednolitego konstytucji opublikowanego w 1998 r. – „Narodne novine” 1998, broj 8, które także różnią się od wersji opublikowanej w Wydawnictwie Sejmowym. Zob. M. Babić, *Osiguranje biračkog prava u slučaju referenduma* (upozorenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-VIIR-5292/2013 i odluka Ustavnog suda broj SuP-O-1/2014), www.ustavnisud.me/ustavnisud/objava (dostęp: 10.10.2021).

¹⁰ *Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske*, „Narodne Novine” 2002, broj 49 (tekst jednolity).

¹¹ *Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor*, „Narodne Novine” 1999, broj 116 (z późn. zm.).

¹² *Zakon o izboru Predsjednika Republike Hrvatske*, „Narodne Novine” 1992, broj 22 (z późn. zm.).

¹³ *Zakon o izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske*, „Narodne Novine” 2010, broj 92; 2013, broj 23; 2013, broj 143.

narodowych w art. 94–100¹⁴, a ustawa o lokalnych wyborach reguluje w art. 127–133¹⁵.

Analiza przepisów pozwala na wskazanie dwóch trybów kontroli Sądu Konstytucyjnego nad prawidłowością procesu wyborczego. Jedno nazywane jest sporem wyborczym (*izborni spor*), drugie zaś skargą konstytucyjną (*ustavna tužba*). Różnią się one między sobą zarówno pod względem materialnym, jak i formalno-prawnym¹⁶. Zgodnie z art. 88 ustawy konstytucyjnej skargę na zgodność z konstytucją i ustawami wyborów (*ustavna tužba*) mogą wnieść: partie polityczne, kandydaci, co najmniej 100 wyborców lub 5% wyborców z okręgu wyborczego, w którym zostały przeprowadzone wybory. Podmioty te mogą skorzystać z tego prawa w czasie trwania wyborów, a najpóźniej w terminie do 30 dni od ogłoszenia ich wyników. Jej przedmiotem jest kontrola zgodności z konstytucją ustawodawstwa wyborczego oraz ocena zgodności z prawem przebiegu procesu wyborczego¹⁷. Jednocześnie ustawa konstytucyjna o Sądzie Konstytucyjnym w art. 91 ust. 5 przewiduje, że decyzja sądu rozpatrującego spór wyborczy wyklucza możliwość skorzystania w tym zakresie przedmiotowym ze skargi konstytucyjnej. Oznacza to, co potwierdził sąd w swoim orzecznictwie, że sprawa, która może być rozpatrzona w trybie skargi wyborczej, nie powinna być przedmiotem ogólnego nadzoru zgodności wyborów z konstytucją i ustawami¹⁸. Nadzór ten ma bowiem za zadanie ochronę obiektywnego porządku prawnego, a nie konkretnego subiektywnego prawa¹⁹. Jednocześnie przedmiotem kontroli nie może być ocena wyboru dokonanego przez parlament co do poszczególnych elementów systemu wyborczego, to należy bowiem do kompetencji władzy ustawodawczej, chyba że przyjęte rozwiązanie naruszałoby konstytucyjnie gwarantowane powszechne i równe prawa wyborcze bądź naruszałoby inne wartości konstytucyjne²⁰. Sąd Konstytucyjny orzeka w omawianej kwestii na posiedzeniu w pełnym składzie. W przypadku stwierdzenia, że uczestnicy wyborów postępują niezgod-

270

¹⁴ *Zakon o izboru vijeća i predstavnika nacionalnih manjina*, „Narodne Novine” 2019, broj 25.

¹⁵ *Zakon o lokalnim izborima*, „Narodne Novine” 2012, broj 144; 2016, broj 121; 2019, broj 98; 2020, broj 144; 2021, broj 37.

¹⁶ M. Arlović, *Ustavni sud Republike Hrvatske u zaštiti ustavnosti i zakonitosti izbora zastupnika u Hrvatski sabor* (Međunarodna konferencija „Ustavnosudska zaštita izbornog prava”, Budva, 14. do 16. veljače 2016), s. 15–16, www.ustavnisud.me/ustavnisud/objava (dostęp: 10.10.2021).

¹⁷ M. Jelušić, *Temeljna obilježja zakona o izborima zastupnika u Hrvatski Sabor*, [w:] *Izbori za zastupnika u Hrvatski Sabor*, Zagreb 2007, s. 10.

¹⁸ Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego (Odluka Ustavnog Suda) z 12.12.2011 r., U-VII-5788/11, www.usud.hr (dostęp: 20.01.2022).

¹⁹ M. Arlović, *Ustavni sud Republike Hrvatske...*, s. 24.

²⁰ *Ibidem*, s. 19–20.

nie z Konstytucją lub ustawami, Sąd informuje o tym opinię publiczną, ostrzegając w razie potrzeby odpowiednie organy, a w przypadku gdy naruszenie wpłynęło lub mogło wpłynąć na wyniki wyborów, unieważnia wszystkie lub niektóre czynności, które je poprzedzały. W poszczególnych ordynacjach wyborczych nie zostały sformułowane dodatkowe wymogi związane z możliwością skorzystania z tego trybu inicjowania postępowania przed Sądem Konstytucyjnym, w związku z tym wyłączną podstawę do rozstrzygania w tym zakresie znajdujemy w ustawie konstytucyjnej o Sądzie konstytucyjnym²¹.

Rozstrzygnięcie sporów wyborczych zostało uregulowane w ustawie konstytucyjnej o Sądzie konstytucyjnym, jak również w odpowiednich ustawach wyborczych. Ustawa o Sądzie konstytucyjnym nie precyzuje, jaka jest podstawa do wniesienia sporu wyborczego, zostało to jednakże jednolicie określone w przepisach ordynacji wyborczych. Spór wyborczy może dotyczyć nieprawidłowości w procedurze rejestracji kandydatów lub procedurze wyborczej. Wskazuje się, że jest to środek ochrony (subiektywnych) praw wyborczych uczestników postępowania wyborczego²². Jednakże w ramach tej kontroli nie mieści się ocena prawidłowego przebiegu kampanii wyborczej, gdyż, jak stwierdził w swym orzeczeniu Sąd Konstytucyjny, należy do kompetencji Państwowej Komisji Wyborczej²³.

Ustawa o Sądzie konstytucyjnym uprawnia do zgłaszania tych protestów te same podmioty, które zostały uprawnione do inicjowania postępowania w sprawie oceny zgodności wyborów z konstytucją i ustawami. Przepisy poszczególnych ustaw wyborczych zawierają w tej mierze pewne różnice. Ordynacja do Saboru uprawnia do tego ponadto przedstawicieli niezależnych (niepartyjnych) list kandydatów. Ordynacja do Parlamentu Europejskiego oraz ustawa o lokalnych wyborach do grona uprawnionych podmiotów dodaje przedstawiciela reprezentującego listę kandydatów grupy wyborców. Natomiast w przypadku wyborów rad mniejszości narodowych stosowna ustawa nie wymienia partii politycznych jako uprawnionych do wniesienia protestu, lecz organizację mniejszości narodowych, które zgłosiły w tych wyborach listy kandydatów. Odmienne kwestię tę reguluje ustawa o wyborze Prezydenta. Zgodnie z art. 44 protest wyborczy może wnieść partia polityczna, która zgłosiła

²¹ Ustawa o wyborze deputowanych do chorwackiego Saboru, jak również ustawa o wyborze Prezydenta również wskazują na to uprawnienie Sądu Konstytucyjnego, ale nie formują żadnych przesłanek materialnych czy formalnych. Pozostałe ordynacje wyborcze w ogóle nie zawierają żadnych odniesień do tej kompetencji Sądu Konstytucyjnego.

²² S. Marković, S. Trgovac, *Zaštita izbornog prava pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske*, Informator 2016, broj 6435, www.novi-informator.net (dostęp: 12.12.2021).

²³ Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego (Odluka Ustavnog Suda) z 20.05.2013 r., U-VII/2796/2013, www.usud.hr (dostęp: 10.12.2021).

kandydata na prezydenta, jak również sam kandydat, jeżeli dotyczy on nieprawidłowości w procedurze kandydowania²⁴. Natomiast protest dotyczący nieprawidłowości samego procesu wyborczego wnosić mogą partie polityczne oraz wyborcy. W chorwackiej literaturze przedmiotu podnosi się, że ustawa o wyborze prezydenta odstaje jakością legislacji od innych ustaw wyborczych i w związku z tym postuluje się uchwalenie nowej ustawy o wyborze prezydenta²⁵ lub kodeksu wyborczego, który objąłby swoją regulacją wszystkie procedury wyborcze²⁶.

Protesty wyborcze wnoszone są do odpowiednich organów wyborczych. W stosunku do wyborów prezydenta Republiki, deputowanych do Saboru, członków parlamentu europejskiego, członków rady mniejszości narodowych w Zagrzebiu, rady miasta Zagrzebia i gradonačelnika (odpowiednik polskiego prezydenta miasta) Zagrzebia organem tym jest Państwowa Komisja Wyborcza. W przypadku pozostałych wyborów lokalnych oraz innych rad mniejszości narodowych właściwa terytorialnie wojewódzka komisja wyborcza. Termin na ich wniesienie wynosi 48 godzin od końca dnia, kiedy zaistniała zaskarżana sytuacja. Czas na rozpatrzenie protestu wynosi 48 godzin. Jeżeli zgłoszone zarzuty zostaną uznane za istotne lub wpływające na wyniki wyborów, PKW może unieważnić czynności, których dotyczą zarzuty, i wyznaczyć nowy termin na ich dokonanie, o ile jest to możliwe do przeprowadzenia²⁷. Gdyby jednak nieprawidłowości takiej nie można było usunąć lub jej wystąpienie wpłynęłoby na wynik wyborów, PKW unieważnia wyniki wyborów i określa

272

²⁴ W pierwotnym brzmieniu przepisu prawo do złożenia protestu wyborczego posiadali kandydaci na urząd prezydenta, na których oddano głosy („o kojima se glasovalo”). Sformułowanie to rodziło wątpliwości co do tego, kto jest uprawniony do złożenia protestu wyborczego dotyczącego drugiej tury wyborów, tym bardziej, że nie było tożsame z terminem użytym w ustawie o Sądzie Konstytucyjnym, który wskazywał krąg podmiotów uprawnionych do złożenia skargi wyborczej do Sądu Konstytucyjnego. Nie było jasne, czy prawo do złożenia skargi mają wszyscy kandydaci, jak sugerowało brzmienie przepisu w ustawie o sądzie konstytucyjnym, czy tylko ci, którzy przeszli do drugiej tury. Wątpliwości te doprowadziły do złożenia wniosku o kontrolę konstytucyjności ustawy o wyborze Prezydenta do Sądu Konstytucyjnego. Sąd wprawdzie w swoim orzeczeniu nie uznał przepisu za niekonstytucyjny, lecz dostrzegł, iż użyte sformułowanie może rodzić wątpliwości interpretacyjne. Stanowisko Sądu wkrótce skłoniło parlament do zmiany stosownego przepisu ustawy. Zob. Orzeczenie Sądu Konstytucyjnego (Odluka Ustavnog Suda) z 11.05.2004 r., U-I-2495/2002, „Narodne Novine” 2004, nr 69, www.usud.hr (dostęp: 20.01.2022).

²⁵ S. Sokol, *Hrvatski izborni sustav*, [w:] B. Smerdel, S. Sokol, *Ustavno pravo*, wyd. 2, Zagreb 2006, s. 271.

²⁶ Z.Č. Šarić, *Sastav i uloga Državnog Izbornog Povjerenstva Republike Hrvatske*, s. 5, www.izbori.hr (dostęp: 10.10.2013).

²⁷ T. Antić, *Zaštita izbornog prava pred Ustavnim Sudom Republike Hrvatske*, Informator 2007, broj 5584–5585/2007, s. 2, www.novi-informator.net (dostęp: 12.12.2021).

nowy termin ich przeprowadzenia. Na rozstrzygnięcie PKW przysługuje skarga do Sądu Konstytucyjnego. Prawo do jej wniesienia mija po upływie 48 godzin od otrzymania rozstrzygnięcia PKW.

Ustawa konstytucyjna o sędziach konstytucyjnym przewiduje, że dla rozstrzygnięcia sporów wyborczych powoływana jest w ramach Sądu Konstytucyjnego rada (*vjeće*) złożona z trzech sędziów²⁸. Jej członkowie powoływani są z grona sędziów Sądu na wniosek prezydenta Sądu Konstytucyjnego. Wyboru tego dokonuje sąd na posiedzeniu plenarnym większością głosów wszystkich sędziów.

Rada, rozpoznając sprawę, powinna „co do zasady” ograniczyć się do oceny zarzutów wskazanych w proteście i zbadać naruszenia wskazane przez skarżącego (art. 93). Zdaniem doktryny przepis ten nie ogranicza jednak Sądu i ze względu na użyte w nim sformułowanie Sąd Konstytucyjny może również badać naruszenia, których skarżący nie wskazał. Jednakże w praktyce orzeczniczej w Chorwacji nie miało to dotąd miejsca. Podkreśla się, że takie postępowanie Sądu jest działaniem, które ma zapobiegać wkraczaniu przez Sąd w kompetencje PKW²⁹.

Rada do spraw rozstrzygania sporów wyborczych Sądu Konstytucyjnego obraduje na posiedzeniach niejawnych. Rozstrzygnięcia zapadają jednogłośnie. Jeśli Rada nie osiągnie jednomyślności lub jeśli uzna, że istnieją powody, aby wnieść sprawę na posiedzenie pełnego składu Sądu Konstytucyjnego, sprawa zostaje przekazana Prezesowi Sądu Konstytucyjnego, który przekazuje ją na posiedzenie Sądu Konstytucyjnego w celu jej rozstrzygnięcia (art. 92).

W literaturze przedmiotu wskazuje się na trzy przyczyny, z powodu których Rada może przekazać sprawę do rozstrzygnięcia pełnemu składowi Sądu. Po pierwsze, ze względu na konieczność zajęcia przez Sąd zasadniczego stanowiska w odniesieniu do jakiegoś problemu, który nie został do tej pory przez niego rozstrzygnięty. Po drugie, w związku z rozpatrywanym protestem Sąd może stanąć w obliczu problemu, który ze względu na nowe okoliczności i spostrzeżenia może doprowadzić do zmiany dotychczasowego stanowiska Sądu w zasadniczych sprawach. Po trzecie, ze względu na wagę sprawy, z którą wiąże się możliwość wystąpienia „szczególnie drażliwego politycznie problemu prawnego”³⁰. Prezes Sądu Konstytucyjnego kieruje sprawę na posiedzenie Sądu, na którym po rozprawie decyzja podejmowana jest większością głosów wszystkich sędziów. Sąd jest zobowiązany do rozpatrzenia skargi w ciągu 48 godzin.

²⁸ Ustawa konstytucyjna o sędziach konstytucyjnym nazywa skład rozstrzygający radą do rozstrzygania sporów wyborczych.

²⁹ M. Arlović, *Ustavni sud Republike Hrvatske...*, s. 29.

³⁰ *Ibidem*, s. 30.

Powierzenie sądom konstytucyjnym kompetencji do orzekania w zakresie sporów wyborczych jest rozwiązaniem niebudzącym kontrowersji i mieści się niewątpliwie w standardach wymaganych w państwach demokratycznych. W Republice Chorwacji ta kompetencja Sądu Konstytucyjnego jest powszechnie akceptowana i nie znajduje krytyków w rodzimej doktrynie. Choć kontestowany jest często model kreowania składu personalnego chorwackiego Sądu Konstytucyjnego jako nadmiernie upolityczniony³¹, to krytyka ta nie przekłada się na ocenę realizacji przez Sąd nadzoru nad prawidłowym przebiegiem wyborów. Sądzę, że umacnia to legitymującą funkcję wyborów.

³¹ Na temat powoływania sędziów Sądu Konstytucyjnego w Chorwacji zob. K. Składowski, *Chorwacja*, [w:] *Powoływanie sędziów konstytucyjnych w wybranych państwach europejskich*, red. A. Chmielarz-Grochal, A. Michalak, J. Sułkowski, Warszawa 2017, s. 69–84.